

Äidinkielen päättökoe vaarassa

Aika on rahaa. Tietokone on aikaa ja rahaa. Nopeus ja supertehokkuus ovat nykyajan mahtisanoja, ja niiden voimanlähteenä on kansainvälisestä tasosta jälkeen jäämisen pelko. Hysteria näkyy myös koulumaailmassa lastentarhasta korkeakouluun. Maa vilisee — on vilissyt yli kymmenen vuotta — innokkaita uudistajia, jotka kassarat ojossa syöksyvät päin mäntyä näkemättä metsää puilta.

Tältä ainakin tuntuu, kun seuraa koulumaailmaa ja siinä tapahtuvia muutoksia. Kiihkeimmät väittelyt käydään toisaalta kurssimuotoisen lukion ja valta-

Äidinkielen opetus

kunnallisen päättökokeen, toisaalta korkeakoulujen tutkinnonuudistuksen ympärillä. Kiihkeyden ymmärtää, tuloksissa ei ole kehumista.

Kurssimuotoiseen lukioon siirryttiin ennenaikaisesti laput korvilla ja silmät sirrillään. Vai voiko toisin väittää? Kokeilua ei viety läpi koko lukion osalta; kokeillut kurssit olivat määrältään ja rakenteeltaan toisenlaiset kuin sitten käyttöön tulleet; kurssien arvosteluperiaatteet, varsinkin päättöarvosanan osalta, selkiytymättömät; kurssien sisällöt käytettävissä oleviin tunteihin nähden moninkertaiset; oppikirjat vasta suunnitteilla.

Epäkohdat tunnettiin, mutta niistä oltiin vai ti ja vaiennettiin nekin, jotka olisivat halunneet puhua. Jarruttajat pantiin liekaan ja epäilijät leimattiin taantumuksen satureiksi. Ja tässä ollaan.

Maassa on uusi lukio, joka vangitsee läkähdyttävään maratontanssiinsa sekä oppilaat että opettajat. Omaehtoiseen, kiirehtimättömään, maailmankuvaa hakevaan opiskeluun ei ole mahdollisuutta. Stressi, hyötyajattelu ja arvosanojen metsästy — siinä näkyvimmat tuntomerkit.

Liioittelua? Ei pidä paikkaansa, sanoo joku. Ei kukaan vanhaan järjestelmään haluaisi palata, vahvistaa toinen. Harhauttava torjunta. Kukapa haluaisikaan, mutta uusi järjestelmä voisi olla toimivampi, inhimillisempi, jos olisi maltettu muutama vuosi ja olisi otettu paremmin huomioon kokeilusta saatu kritiikki eikä olisi unohdettu vanhan lukion hyviä puolia.

Kohti orwellismiäkö?

Tuntuu siltä kuin uudistuksia vaadittaessa ja niitä toteutettaessa ei muistettaisi tutkia, kuinka laaja on uudistuksen vaikutusalue ja kuinka uudistus vaikuttaa reuna-alueilla. Tyypillinen reuna-alueongelma on uuden lukion suhde ylioppilaskirjoituksiin eli ylioppilastutkinnon käytökelpoisuus ja luotettavuus valtakunnallisena päättökoemittarina. Uudet tavoitteet ja vaatimukset eivät aina ole mitattavissa vanhoin menetelmin. Tähän ristirii-

taan vetoavat monet äidinkielen päättökokeen uudistamista vaativat. Heidän mielestään nykyinen koemuoto on liian kapea-alainen; mittaahan se vain kirjoittamista. He haluaisivat kokeen, joka ottaisi huomioon myös muut alat: luetun ymmärtämisen, kuuntelemisen ja puhumisen.

Ajatus on hyvä ja toive ymmärrettävä mutta käytännössä vaikea toteuttaa. Mistä saadaan luotettava »silmänräpäys»-mittari, joka parin päivän aikana oikeudenmukaisesti selvittäisi yli 30 000 kirjoittajan tiedot ja taidot kaikilla lohkoilla? Jo yhden alan — perinnäisen aineen — laajentaminen ottamalla käyttöön erilaisia kirjoitelmalajeja on osoittautunut vaikeaksi: tarkkaa arviointimittaria ei ole löydetty.

Pelottavinta erilaisten tekstimittarien käyttämisessä on se, että lohkot luetteloidaan ja normitetaan ja jäykkä, eloton asteikkomittari sovelletaan elävään tuotokseen. Mitä siitä seuraa, se saatiin kokea viimeksi keväällä 1984, kun pari sensoria sovelsi tiukkaan normitettua lähilukutekniikkaa eli tulkitsi olemassa olevia arviointiohjeita ymmärtämättömän kirjaimellisesti.

Jonkinlainen referaattimittari on jo kehitteillä. Vielä puuttuvat novellin, runoanalyysin, esseen, kirja-arvostelun, puhumisen ja kuuntelemisen mittarit. Kun ne on kehitelty, on onni huipussaan. Pystytäänhän nyt mahdollisimman tarkkaan määrittelemään, minkälainen on ällän puhuja, magnan referaatinlaatiija, see ällän kuuntelija, been novelliarvostelija, aan esseisti ja iin luetunymmärtäjä, ja asettamaan heidät oikeille paikoille tulevassa elämässä. Aikamme turvattomuudesta johtuva uusmoralismi on saanut orwellmaiset otteet, kun se hallitsee, ohjaa ja arvioi yksityistä ihmistä.

Ensimmäiseksi ratkaistavia kysymyksiä

Koko uudistus- ja laajennushankkeeseen on lähdetty pettevältä pohjalta: on keskitytty lähes kokonaan mittariin ja unoh-

dettu mittaajat. Missään en ole nähnyt kirjoitettavan siitä, miten useampiosainen valtakunnallinen koe yhteismittaisesti tarkastettaisiin tai kuinka paljon uusi koemuoto lisäisi korjaajien määrää tai mistä yhtäkkiä saataisiin kaiken taitava ylioppilastutkintolautakunta, joka ehdottoman samanarvoisesti ja oikeudenmukaisesti hallitsisi kaikki kuulusteltavat alat. Eikö aikuisten joukko olekaan enää samalla tavalla taidoiltaan, harrastuneisuudeltaan ja ymmärrykseltään eriytnyt kuin oppilasjoukko? Missä iässä kulkee tuo maaginen samankaltaistumisen raja? Vai olisiko samalla oppilaalla vastassaan joka alalla eri korjaaja?

Uudistusta vaativien innostus ihmetyttää. Eihän edes nykyistä, jokaiselle tuttua ainetta pystytä yksimielisesti arvioimaan ilman jokakeväisiä »oikeusmurhia». Lautakunnan sensorijoukko on kasvanut niin monipäiseksi, ettei arvioinnin valtakunnallisesta yhteismittaisuudesta voida enää puhua. Tämän myöntävät monet lautakunnan jäsenetkin, eikä ongelma koske vain äidinkieltä. Jos ei yhtä vuosikymmenten aikana muotoutunutta, tuttua (jokaisen sensorin jo oppilaana kokemaa) koetyyppiä osata yksimielisesti arvioida, miten uudistuksen kannattajat uskovat voivansa arvioida monta erilaista koetyyppiä?

Pohtimisen arvoinen on myös se seikka, miten estetään aikuisten maailman normiarvojen vaikutus oppilaiden tuotoksia arvioitaessa. Näkyyhän tämä »harha» jo perinnäisessä aineiden arvostelussa. Taideaineiden kirjoittajalta odotetaan suurempaa kypsyyttä kuin muiden aiheiden kirjoittajilta. Miten saadaan viestityksi se tärkeä seikka, että kirja-arvostelu tai -analyysi ja varsinkin essee ovat kypsän, maailmaa nähneen ihmisen tuotoksia, joihin 18 — 20-vuotias harvoin pystyy.

Toinen seikka, jota toivon uudistajien hartaasti pohtivan, on käytettävissä oleva aika ja opetettavien asioiden määrä. Entisessä lukiossa kirjoitettiin aine kerran kuussa eli noin 24 ainetta kolmen vuoden aikana. Nykyään kirjoitetaan — mikäli

noudatetaan kurssia — kaksi ainetta kurssia kohti eli 16 ainetta. Kahdeksan kirjoittamiskerran vähennys vaikuttaa varmasti lopulliseen kirjoittamistasoon. Kirjoittamattomia aineita eivät korvaa muut kirjoitusharjoitukset, joita oli myös entisessä lukiossa. Mistä uudistajat luulevat ottavansa ajan hioa kaikki erilaiset kirjalliset tuotokset valtakunnallisen näytön kestäväälle tasolle? Aikahan ei tahdo riittää edes perinnäisen aineen hiomiseen.

Taiteellinen vapaus vai pakkosyöttö?

Uudistusta vaaditaan usein myös, jotta kirjallisuuden arvostus lisääntyisi. Uudistajat sanovat tyytyväisyyttä, joskus myös vahingoniloa, uhkuen, että opettajien on pakko kiinnittää enemmän huomiota kirjallisuuden opettamiseen ja oppilaiden sen lukemiseen, jos se kuulustellaan valtakunnallisesti. Perustelu ei kestä kritiikkiä. Jos kirjallisuuden arvostus on riippuvainen ylioppilaskirjoituksista, niin mikseivät muutkin taiteen lajit vaadi osallistumisoikeutta: takaisihan osanotto motivaation ja joltisenkin ahkeruuden? Tuskin. Pakkosyöttö tappaa lähes aina, valinnan vapaus ja tekemisen rajoittamattomuus taas innostavat ja pitävät yllä luovaa, vireää ajattelua. Ehkäpä maamme arkkitehtuurin, teatterin, musiikin ja kuvaamataiteen kansainvälisestikin tunnustettu korkea taso selittyy juuri siitä, että muiden taidealojen opettajat saavat keskittyä alansa opettamiseen vapaina vailla ylioppilastutkinnon asettamia rajoja ja aikaansaamia paineita.

Virheetkö päättökoeuudistuksen ohjaajina?

Toisaalta uudistajien huoli on aiheellista. Uudessa lukiossa, varsinkin sen oppisisältöissä, on paljon korjattavaa. Huolestuttavinta lienee se, että päättökokeessa uuden lukion tuotoksia mitataan vanhan lukion oppisisältöjen perusteella. Selvin riski on kielenhuollon alalla, koska nykyisissä oppikirjoissa kielenhuollon osuus on niukka. Kurssien jopa kolmen kuu-

Äidinkielen opetus

kauden pituiset taukojaksot eivät oppimista suinkaan helpota.

Ristiriitä tai epäkohta on korjattavissa tiedotusta lisäämällä ja arvostuksista keskustelemalla (myös lautakunnan sensorien on tiedettävä, mitä oppilaalta nykyään voidaan vaatia ja mistä häntä ei sovi rangaista) eikä suinkaan päättökokeen muotoa muuttamalla. Kurssien sisällöt on tarkistettava ja virheet korjattava. Mitään järkeä ei ole siinä, että uuden systeemin virheet ja puutteet ohjaisivat päättökokeen uusimista. Muutoksista ja niiden vaikutuksista päättökokeeseen olisi pitänyt keskustella ja kauan ennen kurssi-muotoiseen lukioon siirtymistä.

Uudistuksilla on hintansa

Harva ammattikunta on joutunut kokemaan ja hyväksymään viimeisen vuosikymmenen aikana niin monta uudistusta kuin opettajat. Tuskin ketään uuden uljaan tietoyhteiskunnan muutosvaatimukset ovat koskettaneet yhtä kipeästi. Hetkessä on vuosien työ, arvot ja asenteet leimattu arvottomiksi, vanhanaikaisiksi.

Muurinsärkijöitä ja liehuvien lippujen joukkoja tarvitaan, mutta on muistettava, että uudistukset toteutetaan keskimääräis-ihmisten voimin ja että uudistus vaatii moninkertaisen energiamäärän onnistuakseen. Vuosia kestävä peräkkäisten muutosten paineessa eläminen on lamaavaa ja rasittavaa, tietystä mielessä myös väkivaltaista: ihmisen luonnollinen asenteiden ja arvostusten muuttuminen on hidasta, ei hetkellistä. Siksi toivoisi, että edes tämän vuoksi puheet päättökokeen muuttamisesta lopetettaisiin. Saisi edes muutaman vuoden totutella uuteen lukioon, sen vaatimuksiin ja toimintamahdollisuuksiin.

Uudistajien mielestä kurssimuotoinen lukio täyttää hyvin odotukset ja vaatimukset. Tavallisen opettajan ja oppilaan väsynyt, pelokas murina ei yllä heidän korviinsa, tuskin he myöntävät sellaista olevan edes olemassa. Mutta se on ja elää, hiljaisena ja voimakkaana. Sen sai järkyttävästi kokea Heinolassa viime syksynä järjestetyn koulutuskurssin yhteydessä.

Varsinkin syrjäisempien koulujen opettajat ovat huolestuttavan yksin ongelmineen.

Hiljaisuus kammottaa

Uudistusten aikaansaama paine ja yksin jääminen ei ole pahinta. Kammottavinta on tavallisen opettajan ja hänen oppilaansa kuulemattomuudesta aiheutuva turvatomuus. Viimeaikaiset uudistukset on tehty heitä kuulematta tai vain uudistusmyönteisiä kuunnellen.

Esimerkiksi yhteen arvosanaan siirryttiin ja kirjoittamisajankohta vaihdettiin helmikuusta maaliskuuhun opettajia kuulematta. Hämmästyttävää ei ole, jos jonnain päivänä saamme lukea lehdestä, että toisesta kirjoituskerrasta on luovuttu, koska se on epädemokraattista muita aineita kohtaan ja koska äidinkielen tulokset ovat liian hyvät toisiin aineisiin verrattuina.

Näitä uskomattomilta tuntuvia väitteitä kuulee esitettävän äidinkielen edustajien taholta, nimenomaan taholta, koska kukaan ei henkilökohtaisesti allekirjoita väitteitä eikä osaa nimetä niiden sanojaksi ketään ulkopuolistakaan.

Heinolan seminaarissa käyty ennennäkemättömän kiivas keskustelu päättökokeen uudistamisesta osoitti selvästi, miten syvä juopa on Äidinkielen opettajain liiton edustajien ja kenttävään välillä. Keskustelu osoitti myös sen, miten vähän kenttävään mielipiteet painavat uudistuksesta puhuttaessa. Vanhan kokeen puolesta esitettyjä puheenvuoroja yritettiin estää, niitä keskeytettiin, muutamia käyttäjistä käskettiin väliajalla jopa sulkemaan suunsa ja välillä yritettiin »ostaa» hyväksyminen lupaamalla, että uudistusta ei toteuteta kokeilematta sitä ensin. Kokeilulupaa ei annettu, koska tiedettiin, mihin se johtaisi. Ensin valitaan kokeilulle myönteiset koulut ja opettajat. Sitten kokeillaan ja epäkohdista ollaan vaiti. Toinen keino on kehittää vanhan tyyppin rinnalle vaihtoehtoinen uusi koemuoto ja parin vuoden kuluttua poistaa vanha käytännöstä. Tätäkin strategiaa ehdotettiin.

Äidinkielen opetus

Pohjoismaisessa demokraattisessa yhteiskunnassa moinen kenttäväen kuulemattomuus on loukkaavaa, samoin asiasta puhumisen kieltäminen vaatimalla »tutkimusrauhaa». Nythän on puhumisen aika eikä vasta sitten, kun jälleen uusi heikosti toimiva uudistusmalli on toteutettu.

Myös demagogisten huhujen käyttäminen (esimerkiksi toisen kirjoittamiskerran menettämällä uhkailu) on halveksittavaa. Moisiin väitteisiin ei ole uskomista. Ne ovat syntyneet omassa keskuudessamme. Saavutettua etua ei menetetä; mitään ei muuteta, ellemmme sitä itse halua tai ellei joku tee sitä hiljaisuudessa selän takana. Kasvottomuudessa paha pesii. Pensaikosta moni nuoli ammutaan.

Pyhä Yrjö herää, jo lohikäärmees teutauroi

Tärkeintä tässä vaiheessa olisi, että kenttäväki heräisi ja tiedostaisi oman tilansa, sen mitä sille ollaan tekemässä sekä omat toimintamahdollisuutensa, ettei meitä voitaisi kohdella ja hallita kuin pelokasta, tietämätöntä joukkoa.

Yhtä tärkeätä on vaatia uudistajia astumaan esiin kasvottomuudestaan, jotta tiedettäisiin, ketkä ovat ne tai se »yleinen mielipide», joka »vaatii, sanelee, asettaa ehtoja» vanhasta järjestelmästä luopumiseksi.

Samalla saataisiin tietää, keitä on kiittäminen siitä paineen ja työmäärän lisäämisestä, minkä uudistus toisi tullessaan. Vai ovatko uudistushaluiset tosiaan niin sinisilmäisiä, että luulevat, ettei uusi koemuoto laaja-alaisuudessaan ja moniosaaisuudessaan lisääsi tuntuvasti sekä opettajan että oppilaan työtä? Se muuttaisi myös koko opiskelun luonteen. Kaikessa, mitä tehtäisiin, olisi »valtakunnallisen preppauksen maku». Stiiknafaulia. Täältä tullaan, kansainvälinen taso! Pahki preppattu Suomen nuoriso näyttää tietä. Vai eikö preppataisi? Synnyttäminen lahjakkuus erotelkoon. Tapahtukoon luonnollinen valinta. Lahjattomat pysytelköt poissa. Edes ajatusleikkinä tällainen on

moraalitonta. Koululaitoksella ja sen opettajilla on vastuu ja riemu huolehtia koulutettavistaan parhaimmalla mahdollisella tavalla. Ketään ei saa panna valtakunnalliseen päättökokeeseen harjaantumattomana tai huonosti harjoitettuna.

Kiinnostavaa olisi myös tietää, olisiko lisätyö tehtävä ilmaiseksi vai maksettai-siinko siitä korvaus ja tehtäisiinkö tuo korvaussopimus ennen uuteen järjestelmään siirtymistä vai vasta sen jälkeen nimellisin korvauksin, niin kuin on tehty tähän asti.

Vanhassa vara parempi kuin pussillisessa uutta

Uudistamisintoon ja nykyisen käytännön hylkäämiseen ei löydy pätevää syytä. Käytettävissä on koeteltu, suhteellisen hyvin toimiva koetyyppi, jossa esimerkiksi jännittämisen osuus on saatu tuntuvasti pieneneään (noin 70 % onnistuu toisella kirjoittamiskerralla paremmin) ja todellisen osaamisen mitattavuus suurenemaan. Tulokset ovat olleet hyvät; reputettujen määrä on olematon ja tulosten yleistaso on korkea. Lisäksi tutkimukset osoittavat, että äidinkielen arvosana korreloi melko hyvin ns. yleisarvosanan kanssa ja lienee täten luotettava mittari oppilaan jatkokoulutusta ajateltaessa. Muistettakoon, että hänen muut taitonsa näkyvät päästötodistuksen numerossa ja näkyisivät vielä paremmin, jos olisi käytettävissä kaksi numeroa, niin kuin oli ennen.

Nykyistä koemuotoa voidaan kehittää, ja näin on tehtykin. Otsikot ovat muuttuneet monipuolisemmiksi, samoin kirjoittelmalajit. Oppilas voi valita, kirjoittaako perinnäisen aineen, esseen, lehtiartikkelin vai kirjeen. Tämä yksilöllinen valinnanvapaus on säilyttämisen arvoinen. Aivan eri asia on vaatia esimerkiksi esseen kirjoittamista kaikilta luokan oppilailta.

Jos valtakunnallisessa päättökokeessa on äidinkielen taito mitattava, mitattakoon se nykyistä kaksikirjoitteista koetyyppiä käyttäen ja säilytettäkään yksityisen opettajan yksilöllinen vapaus ja vastuu toimia muilla lohkoilla tarvitse-

Äidinkielen opetus

matta alistua jokakeväiseen kahdeksan kurssin kaikki alueet kattavaan valtakunnalliseen näyttöön. Jos tähän ei pystytä kokeen muotoa muuttamatta, luovuttakoon koko valtakunnallisesta päättökokeesta äidinkielen osalta. Näin on tehty muissa maissa. Ei siihen maailma kaadu, vaikka niin väitettäisiin. Demagogit liehuvat tälläkin alueella; objektiivinen tieto ja kokemukset puuttuvat.

PIRJO SÄRKKÄ